

לשון הקודש – השפה של עם ישראל. עיון במשנה במסכת סוטה תחילת פרק ז.
אלו נאמרין בכל לשון ואלו נאמרין בלשון הקודש.
לביאור המשנה בסוטה פרק ז.
טיוטה נוסח 5.1.
מאת איתן קלמנס

1. תוכן עניינים.

1. תוכן עניינים.
2. תמצית המאמר.
3. הקדמה.
4. המעלה לדבר בלשון הקודש.
5. ביאור פרטים המוזכרים במשנה - הנאמרים בכל לשון.
6. כמה הערות על דברים שנאמרים בכל לשון, אך לא מוזכרים במשנה.
7. ביאור פרטים המוזכרים במשנה - הנאמרים בלשון הקודש דווקא.
8. עוד הערה – על לימודים והסברים שהמשנה מביאה.
9. דברי הרב מאיר כהנא הדומים למה שכתבתי.

2. תמצית המאמר.

המאמר דן במשנה בתחילת פרק ז' של מסכת סוטה שמביאה רשימת דברים שחייבים לאומרם בלשון הקודש דווקא, ושל דברים שאפשר לאומרם בכל לשון שהיא. המאמר מבאר טעם המשנה וטוען שדברים שמעורב בהם הציבור, עם ישראל, חייבים להיאמר בלשון הקודש דווקא, כי זה השפה של העם (אני בדווקא לא משמש במילה "לאומית" הואיל ואין מקומה בביהמ"ד).

3. הקדמה.

שנו במשנה במסכת סוטה פ"ז, א-ב:

אלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה ווידוי מעשר קריאת שמע ותפלה וברכת המזון ושבועת העדות ושבועת הפקדון: ואלו נאמרין בלשון הקודש מקרא בכורים וחליצה ברכות כהנים וברכת כהן גדול ופרשת המלך ופרשת עגלה ערופה ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם:
ברצוני לתת טעם למשנה ולנסות למצוא את המכנה המשותף של כל קבוצה – אלו שנאמרים בכל לשון ואלו שנאמרים בלשון הקודש דווקא. אין בכוונתי להתעסק במאמר הזה במקורות מהמקרא שמהם החז"ל לומדים את הדינים הנ"ל כי לזה צריך להקדיש דיון נפרד. וכשאני מביא פסוקים – אני מביא אותם כדאי להראות משהו (בעיקר להראות שהדבר שייך לציבור או להיפך), לא שאני טוען שחז"ל למדו את דינם מהפסוק שהבאתי.
ופשוט שזה שההלכה נלמדת מהמקרא אינו שולל את זה שיש לה גם טעם וסברא. היחס בין לימוד בדרך של "ג מידות שהתורה נדרשת בהם (ודרשת הכתובים בכלל), מסורת וסברה הינו דיון ארוך וסבוך ואכמ"ל.

נראה לי שהמכנה המשותף של הקבוצה הראשונה שנאמרת בכל לשון הוא הבא – כשהאדם אומר את הדברים המוזכרים בה – הוא פונה אל הקב"ה או לאדם פרטי מעם ישראל (או קבוצה קטנה מתוכו). וכן בכל המקרים האומר הוא אדם פרטי ולא נציג העם. דהיינו שאף אחד מהצדדים אינו לא עם ישראל או נציגו.

והמכנה המשותף של הקבוצה השנייה שנאמרת בלשון הקודש דווקא הוא הבא – כשהאדם אומר את הדברים המוזכרים בה – הוא פונה לעם ישראל. או לחילופין – האדם הקורא הוא בעצמו נציג של עם ישראל. דהיינו שאחד מהצדדים הוא עם ישראל (או נציגו).

והטעם הוא כיון שלשון הקודש זו היא השפה של עם ישראל לכן כשפונים לעם בכללותו או שהעם מדבר בכללותו יש לדבר בשפה של העם המובנת לכולם. ואין ספק שכך גם במדינות הרגילות: כל אזרח רשאי לדבר בכל שפה שהיא, אבל יש שפה לאומית, שבה מתקיימים דיונים בבית משפט, כנסת וכו' ורק בה אפשר לדבר שם (או להביא מתורגמן).

ואולי אפשר להגיד עוד יותר – שהתורה רוצה שהיהודים, או ליתר דיוק העם היהודי, ידברו בלשון הקודש. ואפשר לתת לזה שתי טעמים, הראשון כי זה שפה קדושה שבה ניתנה תורה, ושני

– כדי להפריד בין בני ישראל לעובדי עבודה זרה.

4. המעלה לדבר בלשון הקודש.

ויש מקורות בחז"ל שרואים שיש מעלה לדבר בלשון הקודש:
ספרי דברים האזינו פס"ג, מדרש תנאים דברים לא, כג, תלמוד ירושלמי שבת פ"א ה"ג ושקלים פ"ג ה"ט. וכן יל"ש רמז תתקמו:

תני בשם רבי מאיר כל מי שהוא קבוע בארץ ישראל ואוכל חוליו בטהרה ומדבר בלשון הקודש וקורא את שמע בבוק' ובערב מובטח לו שהוא מחיי העולם הבא.
ויקרא רבה פרשת אמור פל"ב ובמקבילות:
ר' חונה בש' בר קפרא בשביל ארבעה דברים ניגאלו ישר' ממצרים, על ידי שלא שינו את שמן ולא שינו את לשונם ועל ידי שלא אמרו לשון הרע ועל ידי שלא היה בהן פרוץ ערוה.

על ידי שלא שינו את לשונם, להלן כת' ויבא הפליט ויגד לאברהם העברי (בראשית יד, יג) וכאן כתיב ויאמרו א-להי העברים נקרא עלינו (שמות ה, ג). וכת' כי פי המדבר אליכם (בראשית מה, יב), בלשון הקודש.
וכן רואים את זה מהמאמרים בחז"ל שאומרים שיש מצווה ללמד את הבן לשון הקודש (את המאמרים האלו הביא ר"י קאפח במאמרו "כל שאינו מדבר לשון הקדש כתקנה עובר בלאו" בכרך ע

ספרי דברים פרשת עקב פמ"ו :

ולמדתם אותם את בניכם, בניכם ולא בנותיכם דברי רבי יוסי בן עקיבה מיכן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מדבר עמו בלשון הקודש ומלמדו תורה ואם אין מדבר עמו בלשון קודש ואינו מלמדו תורה ראוי לו כאילו קוּבְרוּ שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם, אם למדתם אותם את בניכם למען ירבו ימיכם וימי בניכם, ואם לאו למען יקצרו ימיכם שכך דברי תורה נדרשים מכלל הן לאו ומכלל לאו הן
ספרי זוטא פט"ו:

מכאן אמרו כל תינוק שיודע להתעטף חייב בציצית וכל שהוא יודע לנענע חייב בלולב וכל שהוא יודע לשמור תפילין חייב בתפילין וכל שהוא יודע לדבר אביו מלמדו תורה וקריית שמע ולשון הקודש נאם לאו ראוי לו שלא בא לעולם]

תוספתא מסכת חגיגה (ליברמן) פ"א ה"ב:

קטן יוצא בעירוב אמו וחייב בסוכה ומערבין עליו מזון שתי סעודות בעירובי תחומין יודע לנענע חייב בלולב יודע להתעטף חייב בציצית יודע לדבר אביו מלמדו שמע ותורה ולשון קודש ואם לאו ראוי לו שלא בא לעולם

ופשוט שהכוונה במקורות על מצוות לימוד לשון הקודש לקטנים הוא שהלימוד של לשון הקודש זה הקדמה ללימוד של תורה, וכמו שמשמע מהירושלמי סוכה פ"ג ה"ב (וכן משמע מהספרי שהבאתי לעיל, כי לומדים שם את זה את זה ביחד עם החיוב ללמד את הבן תורה):
יודע לנענע חייב בלולב יודע להתעטף חייב בציצית יודע לדבר אביו מלמדו לשון תורה.

כדי להזכיר כאן גם את המחלוקת המפורסמת בין הרמב"ן להרמב"ם למה דווקא עברית נקראת לשון הקודש.

רמב"ן שמות ל"ג:

וכן הטעם אצלי במה שרבותינו קוראין לשון התורה "לשון הקודש", שהוא מפני שדברי התורה והנבואות וכל דברי קדושה כולם בלשון ההוא נאמרו. והנה הוא הלשון שהקב"ה יתעלה שמו מדבר בו עם נביאיו ועם עדתו, אנכי ולא יהיה לך ושאר דברות התורה והנבואה, ובו נקרא בשמותיו הקדושים א-ל, אל-הים, צ-באות, ו-ש-די, וי"ד ה"א, והשם הגדול המיוחד, ובו ברא עולמו, וקרא שמות שמים וארץ וכל אשר בם, ומלאכיו וכל צבאיו לכולם בשם יקרא מיכאל וגבריאל בלשון ההוא, ובו קרא שמות לקדושים אשר בארץ אברהם יצחק ויעקב ושלמה וזולתם:

מ"נ ח"ג פ"ח:

ולי ג"כ טענה וסבה בקריאת לשוננו זה לשון הקודש, ולא תחשוב שהוא הפלגה ממנו או טעות, אבל הוא אמת, מפני שזה הלשון הקודש לא הונח בו שם כלל לכלי המשגל לא מן האנשים ולא מן הנשים ולא לגוף המעשה המביא להולדה ולא לזרע ולא ליציאה, אלו הדברים כלם לא הונח להם שם ראשון כלל בלשון העברי אלא ידברו בהם בשמות מושאלים וברמיזות, והיה הכונה בזה שאלו הדברים אין ראוי לזכרם שיושם להם שמות, אבל הם עניינים שצריך לשתוק מהם וכשיביא הצורך לזכרם יעשה לו תחבולה בכנויים ממלות אחרות כאשר נסתר מעשותם בעת הצורך בכל יכולתנו.

5. ביאור פרטים המוזכרים במשנה - הנאמרים בכל לשון.

ובכן אנסה לעבור על הרשימות המקרים אחד אחד.
ונתחיל ברשימה הראשונה – דברים שנאמרין בכל לשון. ונראה שכל המקרים הכלולים ברשימה שייכים רק לאנשים פרטיים.

אלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה וידידי מעשר קריאת שמע ותפלה וברכת המזון ושבועת העדות ושבועת הפקדון:

פרשת סוטה.

פרשת סוטה (במדבר ה, יט-כב) – הכהן אומר אותה לאשה כדי שתתיירא ותודה.
במדבר פרק ה:

(יט) וְהִשְׁבִּיעַ אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְאָמַר אֶל הָאִשָּׁה אִם לֹא שָׁכַב אִישׁ אִתָּךְ וְאִם לֹא שָׁטִית טְמֵאָה תַּחַת אִישׁךָ הֲנִקִּי מִמִּי הַמָּרִים הַמְאָרִים הָאֵלֶּה:

(כא) וְהִשְׁבִּיעַ הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה בְּשִׁבְעַת הָאֵלֶּה וְאָמַר הַכֹּהֵן לָאִשָּׁה יִתֵּן ה' אוֹתָךְ לְאֵלֶּה וְלִשְׁבַּעַה בְּתוֹךְ עֲמֻךְ בְּתַת ה' אֶת יָרְכֶךָ וְנָפְלָת וְאֵת בִּטְנְךָ צָכָה:

אמנם מה שכתוב "יתן ה'" אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך – זהו רק תיאור של העונש הנורא שהאישה תקבל והוא יהיה למשל בקרב העם, לא שזה התכלית.

וידידי מעשר.

וידידי מעשר (דברים כו, יג-טו) – האדם מתוודה לפני ה' שהוא הפריש את המעשרות ומתנות אחרות ונהג איתם כדין.

דברים פרק כו, יא:

וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּעֲרַתִּי הַקֶּדֶשׁ מִן הַבֵּית וְגַם נָתַתִּיו לְלוֹי וְלַגֵּר לִיתוֹם וְלָאֻלָּמָנָה כֹּכֵל מִצְּוֹתֶיךָ אֲשֶׁר צִוִּיתִנִּי לֹא עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכַחְתִּי:

ועיין משנה תורה לרמב"ם הלכות מעשר שני ונטע רבעי פ"א ה"ה:

וידידי זה נאמר בכל לשון שנאמר ואמרת לפני יי' א-להיך בכל לשון שאתה אומר, וכל אחד ואחד אומרו בפני עצמו, ואם רצו רבים להתודות כאחד מתודין.

קריאת שמע.

קריאת שמע – אדם משנן לעצמו דברי אהבת ה' ומקבל על עצמו עול מלכות שמיים ועול מצוות. והנה מצינו בגמרא מחלוקת האם קריאת שמע אפשר לאומרה בכל לשון, או שיש לאומרה דווקא בלשון הקודש (ברכות יג ע"א מגילה יז ע"א וע"ב סוטה לב ע"ב ולג ע"א):

תנו רבנן: קריאת שמע ככתבה, דברי רבי; וחכמים אומרים: בכל לשון. מאי טעמא דרבי? אמר קרא והיו - בהוייתן יהו. ורבנן מאי טעמייהו? אמר קרא: שמע - בכל לשון שאתה שומע. ולרבי נמי, הא כתיב שמע! ההוא מבעי ליה: השמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיו. ורבנן? סברי להו כמאן דאמר: לא השמיע לאזנו - יצא. ולרבנן נמי הא כתיב והיו! ההוא מבעי להו שלא יקרא למפרע. ורבי, שלא יקרא למפרע מנא ליה? נפקא ליה מדברים הדברים. ורבנן? - דברים הדברים לא דרשי. למימרא דסבר רבי דכל התורה כולה בכל לשון נאמרה, דאי סלקא דעתך בלשון הקודש נאמרה - והיו דכתב רחמנא למה לי? איצטריך, משום דכתיב שמע. למימרא דסברי רבנן, דכל התורה כולה בלשון הקודש נאמרה, דאי סלקא דעתך בכל לשון נאמרה - שמע דכתב רחמנא למה לי? איצטריך, משום דכתיב והיו.

ואפשר אולי גם לתת טעם למחלוקת. שהרבי סובר שקריאת שמע זו הצהרה לעם ישראל, ולכן יש לאומרה בלשון הקודש דווקא. וכמו הפירוש המילולי, שהוא פניה לעם ישראל: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד. או אולי אף שקריאת שמע זה שינון של האדם לעצמו – אבל צריך לאומרו כמות שהיא כתובה בפסוק – ושם זה פניה לכל עם ישראל. והחכמים סוברים שלמרות שבתורה קטע זה הינו דברי משה רבינו לעם ישראל, מכל מקום כשהאדם אומר את קריאת שמע הוא משנן אותה לעצמו, ולכן ניתן לאומרה בכל לשון. כמו שכתוב דברים ו, ז:

וְשָׁנַנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדַבַּרְתָּם בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִקְחְךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ:

תפלה.

תפלה – תפלה היא בקשת רחמים מה' יתברך.

וודאי שעיקר חיוב התפילה מוטל על כל יחיד ויחיד מעם ישראל (אף שנוסח תפילה הוא בלשון רבים), ומעלת התפילה בציבור – זוהי מעלה נוספת.
והנה הגמרא בסוטה לג ע"א (וגם שבת יב ע"ב) אומרת:

ותפלה בכל לשון? והאמר רב יהודה: לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית, דאמר רבי יוחנן: כל השואל צרכיו בלשון ארמי - אין מלאכי השרת נזקקין לו, לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי! לא קשיא: הא ביחיד, הא בצבור.

דהיינו שדווקא את התפלה בצבור אפשר לומר בכל לשון, אבל את תפילת היחיד יש לומר בלשון הקודש דווקא, ולכאורה יש להקשות על היסוד שנכתב לעיל. אך יש ליישב שזה דבר צדדי - שהתפלה ביחיד צריכה סיוע של המלאכים, שאינם מבינים את הלשון הארמית - ולכן יש לאומרה בלשון הקודש דווקא, שאותה הם מבינים. ועיין גם בית הבחירה למאירי על הגמרא בשבת יב ע"ב שהוציא את הדברים מפשוטם וביארם באופן שכלתני:

לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי שמתוך שאין הלשון שגור בפי הבריות אין הכונה מצויה בדבריו עד שתהא תפלתו מקובלת ומ"מ כל לענין חולה מתוך שאדם מכויין בתפלתו ביותר אין בזה בית מיחוש וכן כתבו הגאונים בתפלת הציבור שהוא בכל לשון מטעם זה שהציבור שכינה עמהם ר"ל שכונתם מצויה (הרבה).

וכן יש להביא את דברי החת"ם סופר בשבת יב ע"ב שביאר שהציבור עצמו ודאי חייב להתפלל בלשון הקודש. רק שבן אדם פרטי שמתפלל בציבור רשאי להתפלל בכל לשון:

אך מ"ש בצבור מותר להתפלל בכל לשון היינו יחיד העומד עם הצבור אותו היחיד המתפלל בכל לשון תפלתו נשמעת שקב"ה בעצמו מקבלת עם תפלת הצבור אבל הצבור בעצמם ע"כ יתפללו תפלה הקבועה בלה"ק וכן משמע מלשון תמים דעים שם שכ' וז"ל אבל בצבור ששם השכינה שורה יכולת הנשי' להתפלל בכל לשון כדמשני בסוטה כאן ביחיד כאן בצבור עכ"ל משמע נשים שבצבור ולא צבור עצמם ונ"ל דעל זה מייתי רא' מש"ס סוטה דמשני כאן ביחיד כאן בצבור ולא קאמר כאן יחיד כאן צבור אלא כאן בצבור פי' יחיד בצבור וכן משמע לשון ש"ע או"ח סי' ק"א סעיף ד' יכול להתפלל בכל לשון ה"מ בצבור וכו' משמע דהיחיד יכול להתפלל בכל לשון אבל צבור לא דאל"ה ה"ל למימר יכולים הצבור להתפלל בכל לשון אע"כ כמ"ש וכבר רמזתי זה בקיצור בס' דברי הברית עמוד ל"ח ע"ש: ועיין בחתם סופר בפנים באריכות בטעם הדבר.

ברכת המזון.

ברכת המזון - הודאה של האדם לה' על מזונו. דברים ח, י:
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ:

שבועת העדות ושבועת הפקדון.

שבועת העדות ושבועת הפקדון - שבועה לבעל הדין בפני בית דין.

ויקרא פרק ה, כא:

נֶפֶשׁ כִּי תִחָטֵּא וּמַעֲלָה מַעַל בֶּה' וְכַחַשׁ בְּעֵמִיתוֹ בַּפֶּקֶדוֹן אוֹ בַתְּשׁוּמַת יָד אוֹ בַגָּזַל אוֹ עֲשָׂק אֶת עֵמִיתוֹ:

(על שבועת העדות בפסוק לא נאמר במלים ברורות שנאמרת לבית דין, אך זה ברור, כי זה איפה שמתקיימת עדות)

6. כמה הערות על דברים שנאמרים בכל לשון, אך לא מוזכרים במשנה.

יש להעיר שתוספות סוטה לב ע"א ד"ה "קריאת שמע ותפלה" מביאים עוד ארבעה דברים שנאמרים בכל לשון ואינם מוזכרים במשנתנו: הלל, קידוש של שבת, ברכת הפרות וברכת המצות. ופשוט שכל הדברים האלו בני אדם אומרים להקב"ה.

ועיין משנה מגילה פ"א מ"ח:

אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ותפילין ומזוזות אינן נכתבות אלא אשורית רבן שמעון בן גמליאל אומר אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית: אמנם לא ברור האם זה נאמר לעצם היתר כתיבה של התורה שלא בלשונה או גם לדינים אחרים הקשורים לס"ת, למשל למצוות כתיבת ספר תורה (וזה לכאורה הפשטות). ויש לעיין האם בספר תורה כזה אפשר לקרוא בציבור.

ועיין רש"י סוטה לג ע"א שביאר את הדעה שכל התורה בכל לשון נאמרה - לקרות בבית הכנסת: (והתוס' ברכות יג ע"א ד"ה בלשון הקודש נאמרה ותוס' סוטה לג ע"א ד"ה כל התורה כולה בכל לשון נאמרה פירשו כל אחד באופן שונה). ולפי זה זהו דבר השנוי במחלוקת בין רבי לבין חכמים.

וודאי שקריאת התורה זה לימוד של קבוצה מסוימת של עם ישראל (אך לא בקריאת התורה של פרשת המלך (וגם של כהן גדול לדעת העיקר תויו"ט) שפונה לעם בכללותו). ואפשר ללמוד בכל לשון. רק שכל השאלה היא האם לימוד של תרגום זה גם כן נחשב לימוד תורה או לא.

ועל לשון יוונית יש להעיר שזו היתה השפה המדוברת של חלק גדול של יהודים – יהודי מצרים ההלניסטית. ועיין סוכה נ"א ע"ב. ובגלל זה היה סיבה מיוחדת להקל ולהתיר כתיבת ספר תורה ביוונית. אך עיין בגמרות הבאות שמביאות טעם אחר להיתר כתיבת תורה ביוונית: גמרא מגילה ט ע"א:

ותניא א"ר יהודה אף כשהתירו רבותינו יונית לא התירו אלא בספר תורה ומשום מעשה דתלמי המלך. גמרא מגילה ט ע"ב:

וא"ר יוחנן מ"ט דרשב"ג אמר קרא (בראשית ט:כז) יפת א-להים ליפת וישכן באהלי שם דבריו של יפת יהיו באהלי שם.

ירושלמי מגילה פ"א ה"ט:

תני רבן שמעון בן גמליאל אומר אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית בדקו ומצאו שאין התורה יכולה להתרגם כל צורכה אלא יוונית.

ועיין משנה מגילה פ"ב מ"א:

הקורא את המגלה למפרע, לא יצא. קראה על פה, קראה תרגום, בכל לשון, לא יצא. אבל קורין אותה ללועזות בלעז. והלועז ששמע אשורית, יצא:

שמבואר שניתן לקרוא מגילה ללועז בלשון, וזאת משום שקוראים אותה לקבוצה קטנה מעם ישראל.

7. ביאור פרטים המוזכרים במשנה - הנאמרים בלשון הקודש דווקא.

ועתה נעבור להתבונן בדברים הנאמרים בלשון הקודש דווקא.

ואלו נאמרים בלשון הקודש מקרא בכורים וחליצה ברכות וקללות ברכת כהנים וברכת כהן גדול ופרשת המלך ופרשת עגלה ערופה ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם:

מקרא ביכורים.

מקרא בכורים (דברים כו, ג-י) – הודאה לה' של עם ישראל על הארץ הטובה שה' נתן לעמו. וזה כל העניין של הבאת ביכורים. וכשהאדם קורא מקרא ביכורים הוא קורא אותו כנציג של עם ישראל. אמנם אפשר להקשות, הרי מקרא ביכורים זה משהו שאדם אומר לא-להים, ולמה שזה יהיה דווקא בלשון הקודש, ובפרט שהוא מובא יחד עם וידוי מעשר, והלשונות שלהם בתורה מאד זהים, והרי וידוי מעשר בכל לשון! אמנם יש לדחות, ולהגיד שכל הנוסח של מקרא ביכורים מדבר משם עם ישראל: ארמי אובד אבי (אברהם אבינו היה ארמי אובד), וירד מצרימה (יעקב אבינו ירד מצרימה) ויגר שם במתי מעט, ויהי שם לגוי גדול! ואחרי זה הכתוב מדבר בלשון רבים, בשם העם! ואילו ודוי מעשר זה וידוי שאדם פרטי עושה על מעשיו. (דברים כו, א-יא):

וְהָיָה כִּי תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וּרְשָׁתָהּ וַיִּשְׁכַּתָּ בָּהּ: וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְרֵא מֵאֲרָצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וְשָׂמַתָּ בַטֶּנָּא וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם: וּבָאתָ אֶל הַפֶּהן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הֵהָם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִנֵּה הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַּע ה' לְאַבְתִּינִי לָתֵת לָנוּ: וְלָקַח הַפֶּהן הַטֶּנָּא מִיָּדְךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹהֶיךָ: וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אָבִד אָבִי וַיִּגְרֵם מִצְרִימָה וַיִּגְרֵם שָׁם בְּמַתִּי מֵעַט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוֹם וָרֹב: וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִיִּים וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה: וְנִצַּעַק אֶל ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ וַיִּרָא אֶת עַנְיָנוּ וְאֶת עֲמָלָנוּ וְאֶת לַחֲצוֹנוּ: וַיּוֹצֵאֵנוּ מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרֶעַ נְטוּיָה וּבְמֶרְאָ גָּדֹל וּבְכַתּוּת וּבְמִפְתֵּיִם: וַיּוֹצֵאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וָדָבָשׁ: וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה' וְהִנֵּחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ: וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבִיתְךָ אִתָּה וְחֵלְוִי וְהִגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ:

ועיין גם בתיאור הבאת ביכורים במשנה בכורים פ"ג, מ"ב-מ"ו שמשמע ממנו שזה היה טקס ציבורי.

וכבר העיר על משמעות הזאת של משנה הרב שאול ליברמן בספרו "יוונית ויוונית בא"י" (עמ' 257 במהדורה השניה).

אמנם נראה שהדין עם עמו כשהוא טען ש"כל הסדר לא נמסר במשנה בצורת הלכה אלא כתיאור

מנהג".

חליצה.

חליצה (דברים כה, ז-י) – היבמה פונה לדיינים וכל תכלית החליצה - ונקרא שמו **בְּיִשְׂרָאֵל** בית חלוץ הנעל: (דברים כה, י) כדי לבזותו ברבים ולענשו מידה כנגד מידה על שאינו רוצה לגמול חסד עם אחיו ולהקים לו שם בישראל. ולא עוד אלא מוזכרים הזקנים – נציגים של העם והכל נעשה בשער – מקום אסיפה פומבי. כמובן שחז"ל הבינו שזקנים הכוונה דיינים ושער הכוונה בית דין, וכך גם משמעות הכתוב פה ובעוד מקומות אך זה אינו גורע ממשמעות שאמרת. דברים כה, ה-י:

כִּי יֵשְׁבוּ אֲחִים יַחְדָּו וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וּבֶן אֵין לוֹ לֹא תִהְיֶה אִשְׁתּוֹ הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זֶר יִבְמָה יָבֵא עָלֶיהָ וּלְקַחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וַיִּבְמָהּ: וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תִּלְדַּךְ יָקוּם עַל שֵׁם אֲחִיו הַמֵּת וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל: וְאִם לֹא יִחַפֵּץ הָאִישׁ לְקַחָהּ אֵת יִבְמָתוֹ וְעַלְתָּה יִבְמָתוֹ הַשְּׂעִרָה אֶל הַזְּקֵנִים וְאָמְרָה מֵאֵן יִבְמִי לְהָקִים לְאֲחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יִבְמִי: וְקָרְאוּ לוֹ זִקְנֵי עִירוֹ וְדִבְרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ: וְנָגְשָׁה יִבְמָתוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעַלָּהּ מֵעַל רַגְלָהּ וְיָרְקָה בְּפָנָיו וְעָנְתָה וְאָמְרָה כִּכָּה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אֲחִיו: וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חָלוּץ הַנֶּעַל:

ועיין בבלי קא ע"א וע"ב שמביא שלדעת רבי יהודה (שאמנם חזר בו) יש לעשות חליצה בפני חמישה.

וגם לפי המסקנה יש ענין לעשות את החליצה בפני חמישה, לפרסם את הדבר. אף שלפי הפשט לכאורה כל הכוונה הוא כמו שכתב רש"י שם "**לפרסומי מילתא** - דחלוצה היא ולא לינסבא לכהן א"נ דליתו אינשי וליקפצו עלה". בגלל שבשונה מגרושה אצל החליצה אין מסמך שמעיד היותה פנויה.

ברכות וקללות.

ברכות וקללות בהר גריזים ובהר עיבל – פונים לכל עם ישראל.

דברים פרק כז:

(יב) אֵלֶּה הַיְעָמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם עַל הַר גְּרִיזִים בְּעֶבְרֶכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן שְׁמֵעוֹן וְלֹוִי וַיהוּדָה וַיִּשְׁשָׁכָר וַיֹּסֶף וּבִנְיָמִן:

(יד) וְעָנּוּ הָלֹוִים וְאָמְרוּ אֵל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רֹם:

ברכת כהנים.

ברכת כהנים – כל ברכת כהנים זה פניה לעם ישראל בכללותו (וכלשון הכתוב: "**כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**") וכמו שמשמע מהגמרא שאומרת שהברכה חלה אף על העם שבשדות, ולאו דווקא על האנשים הנמצאים בביהכ"ס (סוטה לח ע"ב):

אמר אדא א"ר שמלאי: בית הכנסת שכולה כהנים, כולן עולין לדוכן. למי מברכין? אמר ר' זירא: לאחיהם שבשדות. איני? והתני אבא בריה דרב מנימין בר חייא: עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה! לא קשיא: הא דאניסי, הא דלא אניסי

ויש שהעירו שהעיקר של ברכת כהנים הוא בבית מקדש, כמו שמשמע מהמשנה (סוטה ז:ו):

ברכת כהנים כיצד, במדינה אומרים אותה שלש ברכות, ובמקדש ברכה אחת. במקדש אומר את השם ככתבו, ובמדינה בכנויו. במדינה כהנים נושאים את ידיהן כנגד כתפיהן, ובמקדש על גבי ראשיהן, חוץ מכהן גדול שאינו מגביה את ידיו למעלה מן הציץ. רבי יהודה אומר, אף כהן גדול מגביה ידיו למעלה מן הציץ, שנאמר (ויקרא ט) וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם:

והדברים שנאמרים בו הינם דברים ציבוריים. ובמדינה אומרים אותה בלשון הקודש אגב גררא. וכן ניסו להסביר את הטעם שהביכורים נאמרים בלשון הקודש. אבל העיקר הוא כטעם הראשון שכתבת.

ברכת כהן גדול.

ברכת כהן גדול – הכהן הגדול קורא אותם ביום בכפורים אחרי גמר עבודת היום. והוא אומר אותם בתור נציג של כל העם וגם קריאת התורה שלו פונה לעם בכללותו. וכך העבודה של כה"ג ביום כיפור – עבודה בתור נציג העם.

ועיין גם בעיקר תוספות יום טוב שביאר שהכוונה לא לברכות אלא לקריאת התורה עצמה ולפי זה קריאת התורה הזאת היא לכל עם ישראל, כמו פרשת המלך. אבל רוב המפרשים חולקים עליו, ונוקטים כפשטותה של משנה.

פרשת המלך – מצוות הקהל שהיא קריאת התורה (של דברים יד, כב עד כח, סט) לכל עם ישראל בביהמ"ק במוצאי שביעית בחג הסוכות. מצוות הקהל: דברים לא, יא:
בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם:

פרשת עגלה ערופה.

פרשת עגלה ערופה (דברים כא, ז-ח) – הזקנים אומרים פסוק ז בתור נציגים של עירם, והם מדברים בשם עם ישראל. והכהנים משיבים להם פסוק ח, גם בתור נציגים של עם ישראל. וכל המהות של עגלה ערופה אינו אלא מעין כפרת ציבור על הרצח שלא מנעו אותו. והראיה מלשון "כפר לעמך ישראל".
דברים (כא, א-ט):

כִּי יִמָּצָא חָלָל בְּאֶדְמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְרִשְׁתָּהּ נָפֶל בְּשָׂדֶה לֹא נֹדֵעַ מִי הִכָּהוּ: וַיֵּצְאוּ זִקְנֵיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ וּמִדְּרוּ אֶל הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת הַחָלָל: וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל הַחָלָל וְלִקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא עֲגֹלָת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא עֲבָד בָּהּ אֲשֶׁר לֹא מִשְׁכָּה בָּעַל: וְהוֹרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת הָעֲגֹלָה אֶל נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֲגֹלָה בְּנַחַל: וְנִגְשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי כִּי בָם בָּחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁרְתוֹ וּלְכַרֵּךְ בְּשֵׁם ה' וְעַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל רִיב וְכָל נִגַע: וְכָל זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא הַקְּרֹבִים אֶל הַחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת יְדֵיהֶם עַל הָעֲגֹלָה הָעֲרוּפָה בְּנַחַל: וְעָנּוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שִׁפְכָה שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ: כִּפָּר לְעַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ ה' וְאֵל תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכְפַּר לָהֶם הַדָּם: וְאַתָּה תִּבְעֶר הַדָּם הַנָּקִי מִקֶּרְבְּךָ כִּי תַעֲשֶׂה הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי ה':

משוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם.

ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם דברים (כ, ג-ח) – הכהן פונה לצבא של עם ישראל.
דברים פרק כ, ב-:

(ב) וְהָיָה כְּקִרְבְּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל הָעָם: (ג) וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קִרְבִּים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל אִיְבֵיכֶם אֶל יְרֵךְ לְבַבְכֶם אֶל תִּירְאוּ וְאֶל תַּחְפֹּזוּ וְאֶל תַּעֲרִצוּ מִפְּנֵיהֶם: (ד) כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הֵחָלֵף עִמָּכֶם לְהַלָּחֵם לָכֶם עִם אִיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם: (ה) וְדִבְרוּ הַשְּׁטָרִים אֶל הָעָם לֵאמֹר מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בֵּית חָדָשׁ וְלֹא חָנְכוֹ יֵלֶךְ וְיָשֵׁב לְבֵיתוֹ פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִחַנְכֶנּוּ: (ו) וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כָּרִם וְלֹא חָלְלוֹ יֵלֶךְ וְיָשֵׁב לְבֵיתוֹ פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִחַלְלֶנּוּ: (ז) וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אָרַשׁ אִשָּׁה וְלֹא לָקָחָהּ יֵלֶךְ וְיָשֵׁב לְבֵיתוֹ פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִקְחָנָהּ: (ח) וְיִסְּפוּ הַשְּׁטָרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וְאָמְרוּ מִי הָאִישׁ הַזֶּה וְיֵרֶךְ הַלֵּב יֵלֶךְ וְיָשֵׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יָמָס אֶת לֵבָב אֲחֵיו כְּלָבָבוֹ: (ט) וְהָיָה כָּכֹל הַשְּׁטָרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וּפָקְדוֹ שָׂרֵי צָבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם:

8. עוד הערה – על לימודים והסברים שהמשנה מביאה.

עוד מענין להעיר, שאחרי שהמשנה מונה את הדברים הנאמרין בכל לשון ואת הדברים הנאמרין בלשון הקודש, היא עוברת לבאר דווקא את הדברים הנאמרין בלשון הקודש אבל לא את הדברים הנאמרין בכל לשון. ומביאה את המקורות לחלקם (מקרא בכורים (מ"ג), חליצה (מ"ד), פרשת עגלה ערופה (פ"ט מ"א) ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם (פ"ח מ"א)), ולחלקם (ברכות וקללות (אבל הגמרא מביאה מקור), ברכת כהנים (אבל הגמרא מביאה מקור), ברכת כהן גדול, פרשת המלך) – לא. ואם המשנה הייתה מביאה מקור לכל הדברים הנאמרין בלשון הקודש, הייתי אומר שהיא רוצה להגיד, שכל דבר שאמור בתורה נאמר בכל לשון, עד שיגידו שהוא נאמר בדווקא בלשון הקודש, מפני שהוא קשור לציבור. אבל הואיל והמשנה אינה מביאה מקור לכל הדברים הנאמרין בלשון הקודש – אינני יודע איך לפרש את זה. אולי זהו סתם כדי לבאר כמה דינים אגב גררא.

9. דברי הרב מאיר כהנא הדומים למה שכתבתי.

ועיין בדברי הרב מאיר דוד כהנא הי"ד (צופה ומנהיג חלק א' קדושה/לשון הקודש כ"ד תמוז התשמ"ח פרשת פנחס. ראוי רק להעיר כי "צופה ומנהיג" זה רשימות שרשם נתי עוזרי משיעורים בישיבה שנאמרו בעל-פה, ולכן הסגנון שם אינו סגנון של כתיבה, הוא עובר מנושא לנושא וכו' ובגלל זה דלגתי על חלק של הדרשה) שהצלחתי למצוא אחרי חיפוש, שכתב בסגנון אחר לגמרי, אך גם הבדיל בין דברים של הציבור לדברים של הפרט:

<http://www.rabbikahane.org/ArticleView.aspx?id=266>

"אלו נאמרים בכל לשון: פרשת סוטה, וידידי מעשר, קרית שמע, ותפלה, וברכת המזון, ושבעת העדות, ושבעת הפיקדון. ואלו נאמרין בלשון הקודש: מקרא ביכורים, וחליצה, ברכות וקללות, ברכת כהנים,

וברכת כהן גדול, ופרשת המלך, ופרשת עגלה ערופה ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם" (סוטה לב.).
יש מצוות שאפשר לומר בכל לשון, ויש מצוות שאינן יכולות להיאמר בכל לשון, אלא דווקא בעברית.

יש מצווה מיוחדת לומר את מקרא ביכורים דווקא בלשון הקודש, מפני שהקורא אומר: "ארמי אוֹבֵד אבי וירד מצרימה... ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה... ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת" (דברים כו:ה,ח-ט). המביא את הביכורים מכריז ואומר שהקב"ה גאלנו מעבדות לחירות והוציאנו ממצרים. ואת זאת הוא חייב לומר בלשון הקודש - לשון קדושה, שהרי אחד הדברים המאפיינים עם הוא הלשון, השפה. יהודי שיודע מספר שפות ואינו יודע עברית, אינו יהודי מושלם. הוא יהודי אמריקאי, יהודי צרפתי, אך אינו יהודי מושלם, שהרי השתייכותו לעם ישראל לוקה בחסר. חסר לו אחד הדברים המאפיינים את עם ישראל. לכן מקרא ביכורים, צריך לאומרו בלשון הקודש.

הברכות והקללות - גם הן חייבות להיאמר בלשון הקודש. הברכות והקללות נאמרו בהר גריזים ובהר עיבל לאחר שעברו ישראל את הירדן ונכנסו לארץ ישראל, וכשנצטוו ישראל על כך כתוב: "היום הזה נהיית לעם לה' אלקיך" (דברים כז:ט) אחד הדברים הנוספים המאפיינים עם הוא ארץ. עם ללא ארץ אינו עם. יהודי הנמצא באמריקה אינו יהודי מושלם; הקהילה היהודית שם אינה עם, אלא קהילה או שטיבל, מפני שעם ללא ארץ אינו עם. לכן על הפסוק "לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים בנחלתך" (דברים יט:יד) אומר רש"י: "והלא כבר נאמר 'לא תגזול' (ויקרא יט:יג), מה ת"ל 'לא תסיג'? לימד על העוקר תחום חבירו שעובר בשני לאוין. יכול אף בחו"ל? ת"ל 'בנחלתך...' בארץ ישראל עובר בשני לאוין, בחו"ל אינו עובר אלא משום 'לא תגזול'". כלומר, בחו"ל עובר על "לא תגזול" משום שגזל, אך לא על "לא תסיג גבול". בחו"ל לא שייך "לא תסיג גבול" כי המגורים שם הם ארעיים; אין גבול, אין נחלה ואין שטח בחו"ל. רק בארץ ישראל, שהיא הגבול והנחלה של עם ישראל, שייכים שני הלאוין. אם כן, שני הדברים החשובים המאפיינים עם הם ארץ אחת ושפה אחת, ולכן הברכות והקללות היו חייבות להיאמר בלשון הקודש.

המשנה שם (סוטה מב.) ממשיכה: "משוח מלחמה, בשעה שמדבר אל העם, בלשון הקודש היה מדבר... ויאמר אליהם שמע ישראל'". הגמרא שואלת מדוע הוא אומר דווקא "שמע ישראל": "מאי שנא 'שמע ישראל'? אמר רבי יוחנן משום רשב"י, אמר להן הקב"ה לישראל: אפילו לא קיימתם אלא בקריאת שמע שחרית וערבית, אי אתם נמסרים בידם". מה הכוונה ומה המשמעות של הקשר לקריאת שמע? בקריאת שמע אנו ממליכים את הקב"ה עלינו למלך, שהרי אנו אומרים "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", ומקבלים על עצמנו עול מלכות שמים. מצווה להאריך ב-ד' של "אחד", משום שאנו ממליכים את הקב"ה על ארבע רוחות העולם, כמו שאומרת הגמרא (ברכות יג:): "כיוון דאמליכתי למעלה ולמטה ולארבע רוחות השמים תו לא צריכת". וזה מה שאמר כאן ר' יוחנן: מספיק לקרוא פעמיים ביום קריאת שמע ולקבל עול מלכות שמים באמת ולהאמין בלב שלם שהקב"ה שולט בכל ומלך על הכל, ואז, כאשר יוצאים לקרב, מבינים: מה זה משנה אם יש לאויב אין ספור טנקים או נשק עד אין מספר? הרי הקב"ה הוא מלך על העליונים ומולך בכל, והכל ביכולתו. עם ביטחון זה צריך לצאת למלחמה.

...

לכן כל דבר ששייך לעם ישראל, לציבור, חייב להיאמר בלשון הקודש. אך דבר פרטי, אישי בינו לבין הקב"ה, יכול אדם לאומרו בכל לשון.